

Egy batavus istennő oltárköve Adonyból.

1934 őszén Adonyban, a Máriamajor és a falu között egy római mészkőoltárt húzott ki a gőzeke a földből, — ugyanazon a helyen, ahonnan már több felirat előkerült. A mindössze 92 cm. magas oltár felirata kitűnően fennmaradt, még az utolsó sora is, amelyet kivakartak. Olvasása a következő: *Deae Vagdaevercusti. M(arcus) S(implicius) Q(uietus), trib(unus) coh(ortis) (tertia) Bat(avorum) (milliariae) equ(itatae) Antoninian(a)e.* Azaz:

Római oltárkö Adonyból. Székesfehérvári múzeum.

Vagda(e)vercustis istennőnek ajánlja Marcus Simplicius Quietus, a harmadik antoninusi batavus ezres lovascohors tribunusa (parancsnoka). Az »antoninusi« díszjelzőt csapataink nem az igazi

Antoninusok korában, hanem Caracalla és Elagabal alatt kapták és mivel e nevet kövünkön erőszakkal levésték, a *damnatio memoriae*-vel sújtott Elagabal idejében, tehát 218 és 222 között állították oltárunkat Kr. u.¹⁾

Vagdavercustis a batavusok honi istennője volt, amint azt hollandiai és alsógermániai feliratos kövekből már rég tudjuk²⁾ és nagyon valószínű, hogy maga a tribunus is batavus nemzetiségű volt, magas rangja ellenére: erre utal ugyanis az a körülmény, hogy Vagdavercustis egy hollandi dedikációján is Simplicius a felajánló családneve, ami ritka név különben.

Római feliratos kő a székesfehérvári püspökkertben : C. I. L. III. 3345.

¹⁾ Az oltárkő gróf Zichy Livia nagylelkű adományától jelenleg a székesfehérvári muzeumban van. (Szerkesztő.)

²⁾ Az utalások megtalálhatók cikkem német szövegében, mely a »Pannonia« folyóiratban jelenik meg egyidejűleg.

A harmadik batavus lovascohorsnak már eddig is számos emlékét ismerjük Adonyból; ezek közül még egyről szeretnék megemlékezni. Ez a Corpus Inscriptionum Latinarum III. kötetében a 3345 sz. a. leírt kő, amelyről legutóbb Marosi Arnold emlékezett meg a Székesfehérvári Szemle 1934. kötetének 53. lapján. Mivel cohorsunk egy aktív katonája van említve benne, majdnem biztosra vehetjük, hogy ez is ennek állomáshelyén, Adonyban került napfényre s innen hurcolták el, amíg nem a székesfehérvári püspöki kert hátsó falába nem illesztették, — ahol az eső és fagy hamarosan tönkre is fogják tenni.

Mommsen, aki szövegét rekonstruálta, nem vette észre, hogy az általa elsőnek jelzett sor fölött még betűcsonkok látszanak s így egész kombinációja megdől. Az ő olvasása a következőképen hangzott: *[Tutelae?] templ(i) [D]omit(ius) Niger [m]il(es) coh(ortis) III. B(atavorum) et Aur(elius) Victor [s]acerd(os) temp(li) div[si] Marci Kal(endis) [M]ais Gent(iano) et Basso co(n)s(ulibus) d(ederunt)*. Ez ellen a következőket kell latbatvetnünk:

Az említett csonka legfelső sor igazolja, hogy a *templi* genitivus nem a dedikációval függött össze, hanem egy olyan birtokviszony tagja lehetett, mint az alább következett *Aurelius Victor sacerdos templi*; a felső töredékes sorban kellett a névnek állani, s így még e fölött volt a bevezető formula. Mivel a papok lejjebb vannak külön megnevezve (Domitius Niger is az volt), a felső *templi* előtt nem *sacerdos*, hanem valami magasabb rangú vallási funkcionárius megnevezése állhatott, mint p. o. *curator templi* vagy *praefectus templi*.

Figyelmet érdemel, hogy a szóban forgó templom nincs itt (felül) közelebből meghatározva. A hívők számára nem is volt ez okvetlenül szükséges. De vajjon lehet-e akkor a *templi* szó második előfordulása alkalmával egy ilyen szorosabb megnevezést várnunk? Mommsen olvasása szerint a következő szavak *divi Marci*-nak hangzanának. De ha a követ megnézzük, a DIV után I-nek nyomát sem látjuk. Legfeljebb egy S-nek volna itt hely. Ha azt vesszük, hogy kövünk — egy építőkőnek felhasználts s csunyául lefaragott oltár — oldalain sem egészen teljes, talán nem túl merész feltevés, ha e szavakat *ClauDIVs MARCIanus*-ra próbáljuk kiegészíteni — feltételelesen. Minden esetre egy nominativusban álló férfi nevet várnék itten: a papok után egy laikus hívő volt megemlítve, aki az állított emlék költségeihez szintén hozzájárult.

Az istenség, akiről szó volt ezen a felíraton, valami orientális vagy batavus isten lehetett csak: esetleg Vagdavercustis.

A pompásan fejlődő fehérvári múzeum egyik új ékessége az elsőnek megtárgyalt érdekes oltárkő, amelyről Marosi Arnold

és Polgár Iván dr. szívésségéből vettem tudomást. Remélhetőleg a második is hamarosan az új kőtár üveg tetejének oltalma alá kerül.

A. A.

Adatok a Szent Anna kápolnából.

A régi épületek lebontása rendszerint jár valami tanulsággal. Különösen áll ez Székesfehérvárra, ahol a török hódoltság megszűnése után a még meglevő középkori romok szolgáltatták a legolcsóbb és leghasználhatóbb építési anyagot. Innen van, ha valamelyik XVIII. századi épületünk csákány alá kerül, mindig akad egy-egy muzeális faragvány. A muzeum kőtárának középkori anyaga nagyrészt innen került oda és nyújt módot ahhoz, hogy mind jobban kibontakozzék városunknak pompás, középkori képe. Sajnos, gyakran későn értesül a muzeum az építkezések megkezdéséről. Ez történt a Szent-Anna kápolna restaurációjánál is és így nem volt módunkban a restauráció minden fázisáról teljes és tiszta képet alkotni. A városi mérnöki hivatal és a vállalkozó jóvoltából mégis sikerült egy-néhány adatot összegyűjtenünk városunk ez egyetlen középkori épületemlékéről, mely megtisztítva a sok hozzá nem illő toldástól és foltozástól, még megmaradt ősi töredékeinek kiegészítésével nemes egyszerűségében drágakőként áll előttünk.

Ilyen érdekes adat az a kis papirfoszlány, mely 1934-ben az egyik ajtósarokvas üregéből került elő. A papirfoszlányon a török hódoltság emlékeként arab betűs régi írás olvasható. Az okmányt a város felküldötte az Országos Levéltárba, ahol dr. Fekete Lajos allevéltárnok, a kiváló török paleografus a következőket állapította meg róla: a papirfoszlány arab nyelvű írásból mindössze két szó olvasható, amelyek teljes egészükben fenmaradtak, ezenkívül néhány kötőszó és szóvégződés. A két szó közül az egyik »gafara li, magyarul: megbocsátok neki; a másik szó »ma anzalma,« magyarul: nem küldtük le. Ez a két kitétel nagyon gyakori a korában és azért kétségtelen, hogy a papirfoszlány vagy koránszöveget tartalmaz, vagy ami még valószínűbb, koránkommentárt, azaz török, illetve mohamedán szentírásmagyarázatot. (Levéltári jelentés a 15975/1934 sz. polgármesteri iratoknál a város irattárában.) Az üvegbe foglalt papirfoszlányt a muzeum őrzi városi letétként (426/1934). E papíron kívül még egy török időkből származó írásos emléke van a Szent Anna kápolnának: a bejárati fal déli falán olvasható fekete betűs írás, mely-